

A gyógyszerészet történetéből

Gyógyszerészet 19. 388—389 1975.

A XIX. századi gyógyszerészekről, Felletár Emil munkái alapján

DR. HAMVAS JÓZSEF

Felletár Emil, a bírósági vegyészlet megalapítója, munkássága során a gyógyszer-tári gyógyszerészevel is foglalkozott. Közel száz éve ismertette azokat az eseteket, amelyek halálos következményekkel jártak.

A gyógyszerészek hibás tevékenysége is a gyógyszerészet történetének egészéhez tartozik; annak szerves része.

A gyógyszerészet történetének — de napjainknak is — egyik legsúlyosabb gyógyszerész hibája a gyógyszerésze. Baradlai és Bársony [2] szerint a gyógyszerésze olyan régi, hogy még az egyiptomi papirusok is említik Hazánkban a legelőbbi gyógyszer-tári gyógyszerésze 1506-ból ismert [2, 5].

Stainpeis Márton 1517-ben megjelent „Liber de modo studendi seu legendi in medicina” című munkájában leírja: egy orvos két receptet küldött egy gyógyszer-táriba. Az egyik recipe szifiliz ellen tartalmazott valami igen erős, mérgező, külsőleges szer, a másik recept hashajtó kanalas orvosságról szólt. A két orvosságot, tévedésből elcserélték, s a hashajtó helyett bevett szifiliz ellenes szer halált okozott.

A XIX. század nagy magyar gyógyszerésze Felletár Emil, akinek munkásságáról — többek között — Antal [1] és Rédigér [6] számolt be, foglalkozott a gyógyszerelcserélésekkel is. Felletár ezekről a „Gyógyászat” című folyóiratban jelentetett meg közleményeket [3], melyek a „Gyógyászat” mellékleteként 1898-ban Budapesten könyv alakban is megjelentek. „Szemelvények mérgezés gyanújából keletkezett bűnügyekben adott szakvéleményeimből” című munkájában is [4] ismertet néhány gyógyszerészt. Közelményekben ezek alapján kívánok szólni a XIX. századi gyógyszerészekről.

2 és 1/4 éves leánynak az orvos, 100 g ipekakuanaforrászatban nátriumszalicilátot és folyékony édesgyökér-kivonatot rendelt. Ebből kétóránként egy kávéskanálnyit kellett beadni. Az első adagot a gyermek kiköpte, mire az anya a következőt fél pohár vízben elkeverte és így itatta meg gyermekével. A leányka erre mély álomba merült. Másnap reggel újból beadott a gyermeknek egy kanállal a gyógyszerből. Ezután a gyermek „halál-hörgést” hallatott, ekkor az anya a gyermek homlokát ecetes ruhával bedörzsölte. A beteg állapota a nap folyamán és éjszaka nem javult, ezért következő nap reggel az anya orvoshoz ment, aki a rendelt készítmény adásának folytatására szólította fel. Az anya az utasítás értelmében újból megkísérelte a gyógyszer beadását, de ez a gyermek állapota miatt nem volt lehetséges. Rövid idő múlva a gyermek meghalt. A halál után egy órával megjelenő orvos, a gyógyszer megvizsgálása után, valamint a betegség lefolyásából ópiummér-

gezésre gyanakodott. Ezek alapján gyógyszer-tári gyógyszerésze gyanúja merült fel s igazolódott. A felírt gyógyszer helyett „mákonnykivonatot” (extractum opii) adtak ki. Mint Felletár megjegyzi, a gyógyszer-tárban nem a leghalásosabb rend uralkodott, s ez volt a gyógyszerésze oka.

A XIX. század gyógyszer-táiraiban készletben tartott nagyszámú drogot használták fel gyógyszer-készítéshez. Ezeknek elcserélése, szennyezettsége gyakran járt halálos következményekkel. Egy asszony halálát pl. *tormentilla-gyökér* helyett kiszolgáltatott *aconitum-gyökér* okozta. Egy 3 éves és 2 hónapos kislány halálát *gilsztamagporna* (*Semen cynae*) tetűporral (*sabadilla- és dohánypor*) való elcserélése okozta.

A gyógyszer-tári állványedényzet helytelen, felületes szignálása következtében is előfordult mérgezés. Egyik esetben az állványedényzet mindkét oldalára szignatúrát ragasztottak, *Tinctura cinnamomi*, illetőleg *Tinctura opii* felirattal. A helyes felirat az utóbbi volt, mivel az edényzet ópiumtinktúrát tartalmazott. A gyógyszer készítő gyógyszerész a *Tinctura cinnamomi* szignatúrát vette figyelembe, s az így létrejött gyógyszerésze halált okozott.

Előfordult, az is, hogy a gyógyszerészt gyógyszerésze cserével vádolták, holott ez nem történt meg.

Egy betegnek az orvos „migränin” port írt fel (amidazofen, koffein, citromsav). A beteg miután egy adagot bevett a gyógyszer-tárban készített porból, rosszul lett (bőrviszketés, hidegrázás, kék szederjes puffadt bőr). A fekvő beteghez három nap múlva hívtak orvost, aki egy másik kanalas gyógyszert rendelt. Megnyugtatta a beteget, hogy a por nem hibás, de azért meg kell semmisíteni. A beteg ebbe nem nyugodott bele, s a gyógyszerész ellen a királyi ügyészségnél tett feljelentést, az pedig a királyi főügyészséghez terjesztette fel a feljelentést. A beteg időközben egy másik faluban levő gyógyszer-tárban is elkészítette a fenti gyógyszert, s ezt is megvizsgálták. A kémiai vizsgálatokat Felletár végezte, aki megállapította, hogy gyógyszerésze nem történt, s a túlérzékeny beteg tünetei az amidazofen mellékhatásaként értékelhetők.

A gyógyszerészi tevékenység mint veszélyes foglalkozás velejárója, hogy a szabályok megsértése súlyos következményekkel jár. Felletár munkáiban a szakmai szabályok megsértésének következményeiről is szólt.

A XIX. század gyógyszerészeinek működését nem a hibás cselekedetek jellemezték. Ennek ellenére a Felletár által ismertetett hibás gyógyszerészi tevékenységre célszerűnek tartottam felhívni a figyelmet. Úgy vélem ugyanis, hogy a gyógyszerészet történetének egészéhez hozzátartozik a hibás tevékenység is.

¹ Ez úton mondok köszönetet dr. Faragó Endrének, a Bírósági Vegyészeti Intézet igazgatójának, a könyvek rendelkezésemre bocsátásáért.

IRODALOM

1. Antal J.: Gyógyszerészet 2, 91 (1958). — 2. Baradlai J., Bárony E.: „A magyarországi gyógyszerészet története”. Magyar Gyógyszerész Egyesület kiadása, Budapest I, 143 (1930). — 3. Felletár E.: Gyógyászat 38, 68, 138, 154, 170, 186, 202, 346, 440, 506 (1898). — 4. Felletár E.: „Szemlények mérgezés gyanújából keletkezett bűnügyekben adott szakvéleményeimből” Gyógyászat kiadása, Budapest (1904.) — 5. Magyar-Kossa Gy.: „Magyar orvosi emlékek” Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat, Budapest III, 133 (1931). — 6. Rédiger B.: Gyógyszerészet 17, 225 (1973).

И. Хамваш: О подменах лекарственных препаратов в XIX веке. На основании работ Эмила Феллетара

Эмил Феллетар, основатель юридической химии, в ходе своей деятельности занимался и подменами лекарственных препаратов в аптеках. Приблизительно сто лет назад занимался случаями которые вызывали смертельных последствий. Ошибки фармацевтов при-

надлежат к истории фармации в целом, представляют ее органическую часть.

J. Hamvas: *Mistaken drug dispensing in the XIX. century as related in E. Felletar's works*

E. Felletar, founder of forensic chemistry in Hungary, dealt with mistaken drug dispensing too in the course of his activities. He reported nearly a century ago on cases in which the mixing up of drugs had mortal consequences. The regrettable mistakes occurring sometimes in pharmacies, belong to the complete history of pharmacy and have been always a warning for the workers of the health professions

J. Hamvas: *Verwechslung von Arzneimitteln im XIX. Jahrhundert nach der Berichte von E. Felletar*

E. Felletar, der Gründer der gerichtlichen Chemie in Ungarn, beschäftigte sich auch mit der Untersuchung von Arzneimittelverwechslungen. Er gab diejenige Fälle zum Kenntniss, die vor etwa 100 Jahre tödliche Konsequenzen gehabt hatten. Die in den Apotheken vorgekommenen fehlerhaften Tätigkeiten gehören ja auch zur Pharmaziegeschichte und können zum Belohnung dienen.

(Országos Gyógyszerészeti Intézet, 1097 Budapest, Gyáli út 2—6)

Érkezett: 1973. XII. 15.

Gyógyszerészet 19. 389—391. 1975

Cascara sagrada — „szentkéreg”

BAKSAI ERVINNÉ NÉMETH ILDIKÓ

Katona Zsigmond kecskeméti gyógyszerész sokat foglalkozott az Amerikában honos és a népi gyógyászatban is gyakran használt Cascara-kéreggel. Készítményei már az 1880-as évek végén is közkedveltek voltak.

Katona Zsigmond kecskeméti gyógyszerész életével és munkásságával több cikk, tanulmány és monográfia foglalkozik

Váry István írja róla: „A homok hősei” között vezető hely illeti meg *Katona Zsigmondot*, aki a város társadalmának egyebekben is egyik legtevékenyebb tagja volt. A díszes névsorban *Mathász János* után ő következik. Szőlőtelepítő munkájával nemcsak a kecskeméti homokba írta be a nevét, hanem minden ember szívébe, aki szereti ezt a sokat szenvedett, de mégis élő, s egyre fejlődő, jövő felé törekvő szép alföldi várost, s annak szorgalmas népét” [3].

A szerző több-kevesebb szót ejt az *Extractum Cascarae sagradae*ről, melyet *Katona* tenyésztett és hozott forgalomba.

Felkeltette érdeklődésemet ez a készítmény, amelyről a kecskeméti Gyógyszerésztörténeti Gyűjteményben kutatva a következőket tudtam meg:

Katona Zsigmond a gyógyszerészet területén sokirányú kutatómunkát végzett. Ezek közül egyet folytatásos részletekben ismertet a Gyógyszerészi Közlöny 1885-ös kiadása.

Katona készítményeit 1885-ben mutatta be az országos kiállítás közegészségügyi csarnokában;

ezt orvosi és gyógyszerészi körökben nagy elismeréssel fogadták.

A Gyógyszerészi Hetilap 1885. június 7-i számában olvashatjuk, hogy *Katona Zsigmond* gyógyszerészei részt vett az országos kiállításon. (Spanyol kinabor; Vinum chinae ferratum; Tokayense; Vinum pepsini stb.). A borokról a cikkíró így nyilatkozik: „*Katona Zsigmond* borai mind tisztasági, mind kellő tartalom szempontjából kifogástalanok; a tökély fokán állnak és kiváló minőségűek. Minden tekintetben elérik a francia gyógyborokat; csak egy dolog van, amiben a franciák mögött állunk, ez a palackok külkiállítása” [4].

Az *Extractum Cascarae sagradae* „Nagy érem”-mel tüntették ki.

A drogról kivonatossan a következőket írják:

„A *Cascara sagrada* hona Észak-Amerika, a Csendes-tenger partvidéke 3—6 m magasságig fejlődő kis fa, mely a „Rhamnaceák (bengék) osztályába tartozik.” „Törzsének átmérője 16—24 cm. — maga a kéreg 2 mm vastagságú, a fiatalabb ágakról lehántottak külső részükön szürkés, ereztettek, belső felük fahéjszínű, később fakadó; a törzsről hántottak külső rétege halvány rozsdásszerű színbe menő; belső felük sima, barnássárga, a vékonyabb kérgeknél fakósárga. . . a kéreg íze rágya keserű, de nem undorító; a száját és a nyelvet sárgára festő tulajdonsággal bír.” [1] A *Rhamnus Purshiana* nevét *Pursh* porosz növénytudóstól kapta, aki 1814-ben meghatározta és ismertette. Hazájában népies neve